

„Közel, s Távol”

II.

*Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely
éves konferenciájának előadásaiból*

2012

„Közel, s Távol” II.

*Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely
éves konferenciájának előadásaiból*

2012

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projektek az Európai Unió
támogatásával valósulnak meg.

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0030 „Önálló lépések a tudomány területén”

Eötvös Collegium

Budapest, 2012

Felélő kiadó: Dr. Horváth László, az ELTE Eötvös Collegium igazgatója

Szerkesztő: Takó Ferenc

Korrektúra: Doma Petra, Jámbor Aliz Laura, Kövi Franciska,

Sándor Angelika, Takó Ferenc

Copyright © Eötvös Collegium 2012

Minden jog fenntartva!

Nyomdai kivitel: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.

Felélő vezető: Kovács Jánosné ügyvezető igazgató

ISBN: 978-963-89596-1-4

Szálkai Kinga

Politikai iszlám Alternatíva Közép-Ázsia számára?

A politikai iszlám fogalmáról

Az iszlám, mint sok más vallás, nemcsak egy spirituális hagyomány vagy a vallásgyakorlás módjának a rögzítése, hanem egy átfogó életvezetési útmutató, amely nemcsak a magánszférára vonatkozik, hanem a közösségi élet és érintkezés formáit is szabályozza. Úgy is tekinthető, mint egy általános keretrendszer, amely nagymértékben hatással van a politikai, gazdasági és társadalmi intézményekre, normákra és értékekre. Ez a komplex keretrendszer lehetővé teszi az iszlám számára, hogy megoldást kínáljon alternatívaként jelenjen meg olyan helyzetekben, amikor hatalmi vákuum alakul ki, az állam nem képes ellátni feladatait, vagy a társadalom tagjai olyan akadályokkal kényserülnek szembenézni, amelyek meggátolják érdekeik érvényesítését.¹ Fontos azonban különbséget tenni az iszlám mint személyes hit és vallásgyakorlás és az iszlám mint politikai ideológia között. Ez utóbbira használjuk a politikai iszlám kifejezést, amelyet a következőképpen definiálhatunk:

A politikai iszlám az iszlám politikai célokra való felhasználása egyének, csoportok és szervezetek által. Fő célkitűzése, hogy politikai válaszokat adjon napjaink társadalmi kihívásaira egy olyan jövőkép segítségével, amelynek alapjait az iszlám hagyományból kölcsönözték, újraértelmezett tanítások alkotják.²

A politikai iszlám azonban nem egységes kategória, hanem a mérsékelttől a radikálisig terjedő kontinuumként képzelhető el. A leginkább mérsékelt politikai iszlám követői a muszlim értékek mindennapi életben való alkalmazását hirdetik, és ezek terjesztését igyekeznek elősegíteni. A skálán tovább haladva megjelenik a sarián alapuló iszlám állam megteremtésének az igénye, végül pedig egy pániszlám közösség vagy egy új kalifátus létrehozása. Azt is szükséges

¹ Bővebben lásd, Tony EVANS, "The limits of tolerance: Islam as counter-hegemony?", *Review of International Studies*, 37. (2011), 1751–1773.

² Mohammed AYOUB, "Political Islam: Image and Reality", *World Policy Journal*, 21. (2004), 1.

kiemelni, hogy az eszközök ezen célok eléréséhez csak a radikálisabb nézetek esetében erőszakosak.³ A szélsőséges szervezetek számát és jelentőségét gyakran túlbecsülik. Ettől függetlenül azonban tény, hogy a politikai iszlám jelentős ellenzéki erőként léphet fel napjaink társadalmában.

Politikai iszlám Közép-Ázsiában

Ez a helyzet áll fenn Közép-Ázsiában is, ahol a Szovjetunió felbomlása és a függetlenség 1991-es kikiáltása után a politikai iszlám népszerűsége megnövekedett. Meglepő lehet azonban, hogy ennek ellenére nem jellemző az iszlám jellegű pártok és a mérsékelt csoportok, szervezetek elterjedése, hanem helyett leginkább radikális, sőt terrorista szervezetekről esik szó a térség kapcsán.⁴ Ez a kép meglehetősen leegyszerűsítve ábrázolja a politikai iszlám helyzetét Közép-Ázsiában. Ez a leegyszerűsítés egyrészt a térséghez kötődő érdekek összjátékának hatására alakult ki, másik legfőbb oka pedig az, hogy a politikai iszlám követőinek számáról és beállítottságáról kevés a hiteles információ. A következőkben Eric McGlinchey „Three Perspectives on Political Islam in Central Asia” című cikkéből⁵ kiindulva három meghatározó percepció alapján, az Amerikai Egyesült Államok, a helyi autoriter rezsimék és a lakosság szempontjából mutatom be, mennyire különbözően értékeli az egyes meghatározó szereplők a politikai iszlám térhódítását.

Az első álláspont az Amerikai Egyesült Államokban terjedt el, és a terrorizmus elleni háború meghirdetését követő iszlamofóbiához kapcsolható. Az egyesült államokbeli elemzők általában két ún. „terrorista szervezetet” emelnek ki a térségben. Az egyik az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom (IMU, Islamic Movement of Uzbekistan), amely az 1990-es évek végén alakult meg, és több pokolgépes támadásért felelős. A mozgalom fő célkitűzései közé tartozik az iszlám állam megteremtése és az autoriter kormányzat elmozdítása.⁶ Az amerikai elemzők nagy hangsúlyt fektetnek a mozgalom határokon átívelő jellegére, és az al-Káidával

³ Bővebben lásd: Graham E. FULLER, *The future of political Islam*, New York, Palgrave-Macmillan, 2003, Introduction, XI–XV.

⁴ Jó példa erre Vitaliy V. NAUMKIN, *Radical Islam in Central Asia: Between Pen and Rifle*, Oxford, Rowman & Littlefield Publishers, 2005.

⁵ Eric MCGLINCHAY, “Three Perspectives on Political Islam in Central Asia”, *PONARS Eurasia Policy Memo*, 76. (2009).

⁶ Zeyno BARAN – S. Frederick STARR – Svante E. CORNELL, *Islamic Radicalism in Central Asia and the Caucasus: Implications for the EU*, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Silk Road Paper (2006 július), 27.

való kapcsolatokra, e tényezők fontossága azonban egyes források szerint meglehetősen vitatható.⁷ A mozgalom által elkövetett merényletek száma és alacsony eredményessége is azt tükrözi, hogy az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom jelenleg nem jelent számottevő fenyegetést. A másik ún. terrorista csoport a Hizb ut-Tahrír al-Islámi, amely valóban egy transznacionális szervezet, radikális célokkal (köztük egy új kalifátus létrehozásával), valamint Amerika- és Nyugat-ellenes retorikával. A Hizb ut-Tahrír azonban csupán feltételesen nevezhető terrorista szervezetnek, mivel mind ez idáig általában nem alkalmazott erőszakos eszközöket céljai elérésére.⁸ Az amerikai percepció tehát, összességében, pusztán a nemzetközi terrorizmus vonatkozásaiban értelmezi a politikai iszlám térnyerését Közép-Ázsiában, ezen értelmezés pedig gyakran végtelenül leegyszerűsítő feltételezéseken alapul.

A közép-ázsiai autoriter kormányok esetében szintén végletes leegyszerűsítés figyelhető meg, viszont teljesen ellentétes hatásokkal. Általánosságban véve ugyanis minden politikai tartalmú iszlám kezdeményezést fenyegetésként érzlelnek hatalmukra nézve, ezért igyekeznek csírájában elfojtani minden reformista és konzervatív mozgalmat. Ennek leghatásosabb módja pedig a Szovjetunió szabályozásának mintájára kialakított állami felügyelet a különböző muszlim jellegű intézmények és a hozzájuk tartozó lakosság felett. Bár a szovjet állam hivatalosan ateista volt, a muszlim közösségek feletti fennhatóság biztosítására külön szervezetet hozott létre. Az átpolitizált intézmény feladata az volt, hogy elkülönítse az állam működésére nem veszélyes, az állami ideológiát nem megkérdőjelező vallásgyakorlókat a fenyegetésként felfogott csoportoktól.⁹ Az utódállamok jelenleg is ugyanezt a technikát követik, amely az autoriter rendszerek paranoiájával (ez Közép-Ázsia köztársaságaiban nagyrészt megalapozott is lehet) összefonódva alapvetően azzal jár, hogy a politikai iszlám monolitikus kategóriaként jelenik meg, az állam pedig egységesen lép fel mind a mérsékelt, mind a radikális irányzatok ellen.

A közép-ázsiai államok lakossága számára azonban mindezek a folyamatok nem meghatározó jelentőségűek. Annak ellenére, hogy a függetlenség után a politikai iszlám reneszánszáról beszélünk, egyértelmű, hogy a térségben élő muszlimok többsége alapvetően elégedett a szekuláris államberendezkedéssel, és

⁷ Adeeb KHALID, *Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia*, Berkeley, University of California Press, 2007, 166.

⁸ BARAN-STARR-CORNELL, *i. m.*, 19–24.

⁹ Matteo FUMAGALLI, "Islamic Radicalism and the Insecurity Dilemma in Central Asia: The Role of Russia" = *Russia and Islam*, szerk. Roland DANNREUTHER – Luke MARCH, New York, Routledge, 2010, 195.

nem támogatja az iszlám jellegű állam létrehozását vagy a saríja bevezetését.¹⁰ Azt is ki kell emelni viszont, hogy a radikalizmus elutasítása nem jelent közömbös-séget a politikai iszlámmal szemben. Ezt mutatja az International Crisis Group 2003-as kutatása is, amely szerint az üzbég lakosság 20%-a, a tádzsik lakosság 16%-a és a kirgiz lakosság 17,5%-a támogatná egy legális iszlám párt létrejöttét, amely a muszlimok érdekeit képviselné az autoriter kormányzatokkal szemben.¹¹ A lakosság számára, paradox módon, éppen az államilag elfogadott és támoga-
tott iszlám tűnik átpolitizáltnak.

Látható tehát, hogy az autoriter kormányzatok paranoiája a nyugati iszlamofó-
biával összefonódva jelentős fenyegetésként értékeli a politikai iszlám terjedését
Közép-Ázsiában, és a folyamatból csupán a radikális elemeket hangsúlyozza.
A lakosság percepciója ezzel szemben azt bizonyítja, hogy nem értékeli fenye-
getésnek a politikai iszlám térnyerését.

Ha áttekintjük a térség történelmét, kiderül, hogy az iszlám vallás mélyen
gyökeredzik a régióban, és a központi hatalom gyengülése esetén politikai
alternatívaként való megjelenése is megfigyelhető. A jelenlegi helyzetben
egyértelműen követhető a szovjet örökséggel küzdő autoriter állam nehéz-
ségeinek és a politikai iszlám megerősödésének az összefonódása. Nagyon
nehéz meghatározni, hogy a politikai iszlám és a radikalizmus erősödése
válaszként értelmezhető-e az új rezsimek autoriter kormányzási módjával és
a gazdasági-társadalmi problémákkal szemben (a szovjet hatalom alatt nem
fordultak elő számottevő radikális iszlamista merényletek a régióban), vagy
az autoriter rezsimek fordultak az erőszakos elnyomás eszközeihez a radikaliz-
mus megerősödése miatt. Tény azonban, hogy a Szovjetunió felbomlása után
felmerülő problémák nagy része a mai napig aktuális maradt a közép-ázsiai
köztársaságokban, és a különböző nemzetközi szervezetek értékelési egy-
ségesen azt mutatják, hogy az autoriter rezsimek elnyomó természetük és
a nemzet- és államépítésre helyezett nagy hangsúly ellenére sem képesek
megbirkózni a politikai, gazdasági és társadalmi kihívásokkal. Az is tény
emellett, hogy a politikai iszlám megerősödése szintén a Szovjetunió fel-
bomlása utánra tehető, amikor a köztársaságok lakosságának szembesülnie
kellett azzal, hogy a függetlenség nem jelent szabadságot, és az új vezetés
az előzőhöz hasonlóan nem tolerálja az ellenzékiiséget – sem a politikai isz-
lám formájában, sem másként.

¹⁰ International Crisis Group, "Is Radical Islam Inevitable in Central Asia? Priorities for Engage-
ment", *Asia Report* 72. (22. December 2003.), II.

¹¹ *Uo.*, I.

Miért nem jelent elfogadható alternatívát a politikai iszlám napjaink Közép-Ázsiájában?

Az eddigiek alapján arra lehet következtetni, hogy a politikai iszlám képessé válhat arra, hogy járható utat jelentsen a közép-ázsiai államok számára, mind elméleti alapként, mind gyakorlati válaszként a fennálló politikai vákuumra, a gazdasági és szociális problémákra. Összességében azonban elmondható, hogy a jelen helyzetben a politikai iszlám nem jelent reális fenyegetést az autoriter államokra. Ennek a jelenségnek több oka van, amelyek közül a következőkben a legfontosabbakat ismertetem.

A politikai iszlám mozgalmak meglehetősen különböznek egymástól tevékenységükben, céljaikban és eszközeikben. Más és más nemzetközi támogatókkal rendelkeznek, sőt gyakran az együttműködést is teljes mértékben elvetendőnek tartják, tehát nem tekinthetők egy monolitikus globális radikális iszlamista mozgalom tagjainak. Hiába igyekeznek külön-külön kihasználni az autoriter kormányokkal, a vallás állami irányításával és a gazdasági-társadalmi helyzettel szembeni elégedetlenséget, és hiába próbálják összefogni a társadalmakat egy átfogó politikai mozgalom vagy egy iszlám forradalom ígéréttel, mivel nem képesek egységesen fellépni, sőt a lakosság megosztásával tovább gyengíthetik pozíciójukat.¹²

Ám nem csak az ellenzék megosztottsága felelős a politikai iszlám alternatívájának kudarcáért. Az autoriter rendszerek vallásról alkotott felfogása is jelentős hatást gyakorol az iszlám megjelenési formáira. Az államok ugyanis érdekeltek abban, hogy nemzet- és államépítő törekvéseiket az iszlám történelmi legitimáló erejére alapozzák, továbbá a rend és a biztonság fenntartásával erősítsék meg.¹³ Ez egyrészt a vallás már említett állami felügyeletén, a „jó” és a „rossz” iszlám elkülönítésén, a „jó” iszlám támogatásán és retorikai alkalmazásán, másrészt pedig az állami előírásoknak nem megfelelő, „rossz” iszlám elleni küzdelmen alapul. A politikai iszlám alapú ellenzék ellenségként való megjelölése és erőszakos elnyomása gátolja mind a mérsékelt, mind a radikális iszlamista szervezetek és kezdeményezések működését, ellehetetleníti egy legális politikai iszlám párt létrehozását, és ezáltal az illegalitás és a radikalizmus tartományába kényszeríti a politikai iszlámot. Az így kialakuló deiszlamizált, mesterségesen semlegesített társadalmi viták¹⁴ és az uralkodó állami irányítás alatt lévő iszlám az ellenzéki

¹² KHALID, *i. m.*, 164.

¹³ Anita SENGUPT, „The Making of a Religious Identity: Islam and the State in Uzbekistan”, *Economic and Political Weekly*, 34. (1999), 3649.

¹⁴ FUMAGALLI, *i. m.*, 195.

kísérletek elnyomásával, valamint az állami erőszakkal kiegészülve elzárja azt a teret az iszlamista mozgalmak elől, amelyet az autoriter kormányok politikájának hiányosságai, valamint a gazdasági és társadalmi problémák hoztak létre. A fennálló rendszerek így képesek megvédeni érdekeiket a politikai iszlám alternatívájával szemben.

A helyi irányítású erőszak és elnyomás azonban nem lenne elegendő ehhez két fontos szereplő aktív/passzív támogatása nélkül. A Nyugat és a közép-ázsiai lakosság szerepe kiemelkedő jelentőséggel bír a politikai iszlám alternatíva szempontjából. Az egészségesnek tekintett közép-ázsiai iszlamista mozgalom átfogó helyi biztonságiasítása, 9/11 és az afganisztáni háború hatására a Nyugat fenyegetésként tekint a mozgalmakra, mivel azok könnyen destabilizálhatnak egy egyébként is instabilnak tekinthető régiót.¹⁵ A helyi kormányok által kezdeményezett biztonságiasító diskurzus jól illeszkedik a globális iszlamista mozgalmakról szóló diskurzusba, és az ehhez kapcsolódó iszlamofóbia is elősegítette a fenyegettség érzésének kialakulását a Nyugat részéről. Az elterjedt feltételezés, hogy a keleti autoriter hatalmak megdöntésére csupán az iszlamista mozgalmak adhatnak lehetőséget, szintén közrejátszik a politikai iszlám alternatíva elutasításában.¹⁶ A Nyugat ezért támogatja az autoriter kormányokat, és figyelmen kívül hagyja a demokrácia hiányát, valamint az emberi jogok súlyos megsértését a régióban.

Amíg a Nyugat a terrorizmus elleni harc diskurzusának keretei között kezeli a közép-ázsiai politikai iszlám kérdését, és prioritásnak tekinti a fennálló rendszerek stabilitásának megőrzését saját biztonsága védelmében, addig az autoriter rendszerek erre hivatkozva a Nyugat támogatásával nyomhatnak el minden ellenzéki törekvést, legyen az politikai iszlám vagy más egyéb. Ez az együttműködés újratermeli a biztonságiasító diskurzust és az elnyomást. Azt is ki kell azonban emelni, hogy az elnyomás tovább radikalizálhatja a térségben a politikai iszlám törekvéseit, és új támogatókkal bővítheti a mozgalmakat, mivel a fokozódó elnyomással teret nyit számukra, hogy alternatívaként jelenhessenek meg.

A lakosság és a politikai iszlám viszonya sem könnyíti meg az iszlamista ellenzék dolgát. Bár a térség lakosságának jelentős többsége muszlim,¹⁷ a társadalom szekularizált, és az iszlám helyi tradicionális alapokra épülő változatát követi,¹⁸

¹⁵ *Uo.*, 197.

¹⁶ Bassam TIBI, "Islamism and Democracy: On the Compatibility of Institutional Islamism and the Political Culture of Democracy", *Totalitarian Movements and Political Religions*, 10. (2009), 139.

¹⁷ CIA: The World Factbook, 2012, (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> (2012. április 10).

¹⁸ Yuriy KULCHIK – Andrey FADIN – Victor SERGEEV, *Central Asia after the Empire*, London-Chicago, Pluto Press, 1996, 5.

amely képes volt túlélni a szovjet uralmat, és jelenleg is állami irányítás alatt áll. A hagyományos közép-ázsiai vidéki közösségek számára két, iszlám tanításokhoz kapcsolódó megfontolás bír nagy jelentőséggel. Az egyik az, hogy a közösség érdekei mindig az egyéni érdekek fölé kerüljenek, a másik pedig az, hogy az állami és a vallási vezetők működjenek együtt.¹⁹ Ezeket az elvárásokat azonban nem sértik meg végletesen az autoriter kormányok, az állami irányítású iszlám, és ennek retorikai alkalmazása elősegíti a lakosság megnyerését. Azokban az esetekben pedig, amikor ez nem így történik, a társadalom tehetetlen, hiszen nem rendelkezik megfelelő eszközökkel az autoriter kormányokkal szembeni harchoz, sőt nem is érdekelt a biztonság és a rend felborításában. A lakosság nagy részének fő problémája maga a túlélés. A politikai életet így nagy érdektelenség övezi, a lakosság apatikus felfogása pedig hozzájárul a szervezett civil társadalom hiányához. Az elszórtan mégis megjelenő civil társadalmi kezdeményezések általában kevés támogatást kapnak, és politikai gyanakvás tárgyát képezik.²⁰

Egy további, távolabbra nyúló probléma is megjelenik a társadalom hozzáállásával kapcsolatban, mégpedig az, hogy a jelenlegi politikai-gazdasági-társadalmi struktúrák megváltoztatása az egyes nemzeti és állami identitásokat is megkérdőjelezheti. Bár a térségben élő államalkotó etnikumok jelentős történelmi tradíciókkal rendelkeznek, a jelenlegi nemzetek és államok a részeiben jelenleg is fennálló szovjet struktúra alapján jöttek létre. A köztársaságok nyelve, határai, a politikai vezetés, a gazdaság és a társadalom szerkezete, sőt a nemzethez tartozás maga is annak a szovjet eredetű struktúrának az öröksége, amelyet jelenleg az autoriter rendszerek testesítenek meg. E struktúra megkérdőjelezése magukat a közép-ázsiai nemzeti és állami identitásokat is megkérdőjelezhetné.²¹

Összefoglalás

Elemzésem első részében röviden ismertettem, hogy miként jelenhet meg a politikai iszlám alternatívaként olyan térségekben, ahol súlyos politikai-gazdasági-társadalmi problémák vannak jelen, hogy érthetővé váljon, miért is jelenthetne reális alternatívát egy egységes politikai iszlám jellegű mozgalom Közép-Ázsiában. A térségben elterjedt politikaiiszlám-percepciók bemutatásával arra világítottam rá, hogy mennyire eltérő és hiányos információk állnak rendelkezésre a politikai

¹⁹ *Uo.*, 6.

²⁰ Summary of the Workshop on “The OSCE and Political Islam: The Case of Central Asia,” Hamburg, 22–23. September 2001., <http://www.osce.org/secretariat/16199> (2012. április 13.)

²¹ Svat SOUCEK, *A History of Inner Asia*, Cambridge, University Press, 2000, 258–259.

iszlám mozgalmakkal kapcsolatban, illetve hogy a megjelenő képek milyen torzulásokat szenvednek. Ezekre a képekre építve vizsgáltam meg a politikai iszlám alternatíva látszólagos kudarcának indokait, amelyeket az ellenzék egységének hiányában, az autoriter kormányok által indított ellehetetlenítő kampányokban, a Nyugat állásfoglalásában és a lakosság érdektelenségében láttam.

Mindezek alapján összefoglalásul az állapítható meg, hogy a közép-ázsiai politikai iszlám mozgalmak, annak ellenére, hogy ideológiájuk megfelelő alap lehetne az autoriter kormányokkal való szembeszállásra, és hogy ezen kormányok politikája a gyakorlatban is teret biztosítana az ellenállásra, jelenleg nem képesek számottevő ellenzéki erőként fellépni. Mi több, egy közép-ázsiai „rendszerátalakítás” az épülő nemzeti és állami identitásokat is megkérdőjelezhetné, és ez a térség még súlyosabb instabilitásához vezethetne. Összességében, a politikai iszlám számos olyan akadállyal kényyszerül szembenézni, amelyek meggátolják ellenzéki mozgalmaként való kibontakozását a jelen körülmények között.

Ennek ellenére azonban nem állítható egyértelműen, hogy a politikai iszlám mint alternatíva megbukott Közép-Ázsiában. Ez nemcsak a térségből származó adatok hiányosságának és bizonytalanságának vagy az autoriter kormányok titkosító tevékenységének és a téma érzékenységének tudható be, hanem annak is, hogy a számos szorosan kapcsolódó akadályozó körülmény egyikének megváltozása is nagyfokú változásokat eredményezhet a politikai iszlám helyzetében. Ezért tehát kutatásom következtetése nem az, hogy az iszlamista ellenzék nem jelent számottevő kihívást Közép-Ázsiában, hanem az, hogy a felsorolt akadályozó körülmények alakulása a jövőben igen nagy jelentőségre tehet szert az egyes államok és az egész térség szempontjából, így ezen tényezők további kutatása és folyamatos megfigyelése kiemelkedően fontos feladat a térség kutatói számára.

Felhasznált irodalom

AYOUB, Mohammed: “Political Islam: Image and Reality”, *World Policy Journal*, 21. (2004), 1–14.

BARAN, Zeyno – STARR, S. Frederick – Cornell, Svante E.: *Islamic Radicalism in Central Asia and the Caucasus: Implications for the EU*, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Silk Road Paper (2006. július).

CIA: The World Factbook, 2012, (Kazakhstan, Kirgizstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> (hozzáférés ideje: 2012. április 10).

- EVANS, Tony: "The limits of tolerance: Islam as counter-hegemony?", *Review of International Studies*, 37. (2011), 1751–1773.
- FULLER, Graham E.: *The future of political Islam*, New York, Palgrave-Macmillan, 2003.
- FUMAGALLI, Matteo: "Islamic Radicalism and the Insecurity Dilemma in Central Asia: The Role of Russia" = *Russia and Islam*, szerk. Dannreuther, Roland–March, Luke, New York, Routledge, 2010, 191–208.
- International Crisis Group: "Is Radical Islam Inevitable in Central Asia? Priorities for Engagement", *Asia Report*, 72. (22. December 2003).
- KHALID, Adeb: *Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia*, Berkeley, University of California Press, 2007.
- KULCHIK, Yuriy – Fadin, Andrey – Sergeev, Victor: *Central Asia after the Empire*, London-Chicago, Pluto Press, 1996.
- MCGLINCHAY, Eric: "Three Perspectives on Political Islam in Central Asia", *PO-NARS Eurasia Policy Memo*, 76. (2009).
- NAUMKIN, Vitaliy V.: *Radical Islam in Central Asia: Between Pen and Rifle*, Oxford, Rowman & Littlefield Publishers, 2005.
- SENGUPT, Anita.: "The Making of a Religious Identity: Islam and the State in Uzbekistan", *Economic and Political Weekly*, 34. (1999), 3649–3652.
- SOUCEK, Svat: *A History of Inner Asia*, Cambridge, University Press, 2000.
- Summary of the Workshop on "The OSCE and Political Islam: The Case of Central Asia," Hamburg, 22–23. September 2001., <http://www.osce.org/secretariat/16199> (2012. április 13.)
- TIBI, Bassam: "Islamism and Democracy: On the Compatibility of Institutional Islamism and the Political Culture of Democracy", *Totalitarian Movements and Political Religions*, 10. (2009), 135–164.

Tartalomjegyzék

„KÖZEL”

HEVESI KRISZTINA: Mereruka vezír masztabájának mozgásbrázolásai. A 13-as kamra reliefjei.....	9
TAKÁCS DÁNIEL: III. Mereszanh sírja és környezete.....	27
KÖVI FRANCISKA: Kopt kolostori művészet: a Vörös és a Fehér kolostor.....	47
SUSÁNSZKI JUDIT: Pokoli történetek. Bibliai útikalauz a síron túl.....	59
GYÖNGYÖSI CSILLA: Az egyistenhit megvallásáról (tawhīd) szóló hadísz- gyűjtemény ismertetése Buḥāri <i>Ṣaḥīḥ al-Buḥāri</i> című művéből.....	69
SZÁLKAI KINGA: Politikai iszlám: Alternatíva Közép-Ázsia számára?.....	79
BAGYINKA KRISZTINA: Törökország új önmeghatározása. Az új török külpolitika.....	89

„TÁVOL”

NYESTE ZSOLT: A kauzalitás szerepe a <i>Gendzsi monogatariban</i>	101
SZÁJLI KRISZTINA: Edogawa Ranpo és a japán detektívregény.....	119
SÁGI ATTILA: A nyelvi sztenderdizációs folyamatokat elősegítő és gátló tényezők Japánban a XX. században.....	131
SÁNDOR ANGELIKA: Amit az udvariasságelmélet nem tud.....	143
FÜREDI CSILLA: Személyes névmások, személyre utaló szavak a japán genolektusokban.....	151
LÁZÁR MARIANNA: Az ókori kínai és japán bronztükrökön megjelenő Négy Égtájór kultusza.....	161
VÖRÖS ERIKA: Hegy a világban, világ a hegyben. A szakrális világ földi megnyilvánulása a japán eszmerendszerben.....	171
DEÁK BORBÁLA ZSUZSANNA: A nevári buddhizmus sajátos arca.....	187
DÓBER ÁGNES: Felhők és vérpoklok. A nőkről alkotott kép a vallásban a premodern Japánban.....	195
SINKA ZSÓFIA: Távoli Szépségek. Kisaengek.....	205
KÁPOLNÁS OLIVÉR: Dzsingisz kán visszatérése.....	217

„KAPCSOLATOK”

HARTYÁNDI MÁTYÁS: Az emberi test a korai kínai bölcseletben.....	225
BARTÓK ANDRÁS: Fortélyok és táblajátékok. A kelet-ázsiai és a nyugati stratégiai kultúra.....	233
ILKÓ KRISZTINA: Eskandély Máté. Egy középkori magyarországi remete Kínában?	243
TAKÓ FERENC: Érvek, technikák, autoritások. Matteo Ricci <i>Tianzhu</i> <i>shiyijének</i> érvelési módszeréről.....	255
HANÁK JÁNOS: Christovão Ferreira két arca	271
CSONTOS SÁRA: A magyar ősköltészet keleti kapcsolatai.....	281
KONTSEK ANDRÁS: A jogaszövegek magyar nyelvű interpretációi.....	289
DOMA PETRA: Japán Shakespeare?	299
DÉNES MIRJAM: Japonizáló díszletek, jelmezek és a tradicionális japán művészet kapcsolatai. Tervezők, források, látásmódok	305
SEBESTYÉN DÓRA: Japán békeszerződés, 1951.....	327
MUSZKA KATALIN: <i>Koryo Saram</i> : A Közép-Ázsiába deportált koreaiak története	337
CSENDOM ANDREA: A Japánban élő koreai kisebbség, <i>a zainichi</i> „probléma”. Félreértések a koreai betelepülések kapcsán és napjaink generációs problémái.....	347